

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 7 Sayı: 32 Volume: 7 Issue: 32

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

BOLU MÜZESİ'NDEN BİR GRUP HEYKELTIRAŞLIK ESERİ
A GROUP OF SCULPTURE WORKS FROM THE BOLU MUSEUM

S. Sezin SEZER*

Öz

Çalışmanın ana konusu Bolu Arkeoloji Müzesi'nin teşhirinde yer alan yedi adet heykeltıraşlık eserinin ele alınıp incelenmesidir. Eserlerden üç tanesi Bolu ili, Seben ilçesinde bulunmuş iken buluntu yeri bilinmeyen dört adet eser ise Bolu kent merkezinde satın alınmıştır. Bu eserler; Hygieia-Asklepios-Telesphoros'tan oluşan bir grup ile birlikte iki adet Hygieia heykeli, bir adet Hermes ve Dionysos Çocuğu ile Serapis başıdır. Bu eserlerin tümü Roma dönemine aittir. Dolayısıyla daha önce yayınlanmamış olan bu heykeltıraşlık eserlerini bilim dünyasına tanıtmak önemli bir katkı olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Bolu Müzesi, Roma Dönemi, Heykel, Asklepios, Hygieia.

Abstract

This paper mainly examines the seven pieces of sculpture of the works that are exhibited in the Bolu Museum. three of them were found Seben district of the city of Bolu, while the place of finding unknown four pieces of works were purchased. These works are a group of Hygieia-Asklepios-Telesphoros including two Hygieia statue, the Hermes and Dionysos Child with the Serapis head. All these works belong to the Roman period. Therefore, introducing these previously unpublished sculpture works to the world of science will be an important contribution.

Keywords: Bolu Museum, Roman Period, Statue, Asklepios, Hygieia.

Bu çalışmada; üç tanesi (Res. 1 a-c) Bolu ili, Seben ilçesinde bulunmuş olan ve dört tanesi (Res. 2-5) ise Bolu kent merkezinde satın alınan ve Bolu Arkeoloji Müzesi'nde¹ sergilenen toplam yedi adet heykeltıraşlık eseri incelenmiştir. Bu eserler; Hygieia-Asklepios-Telesphoros'tan oluşan bir grup ile birlikte iki adet Hygieia heykeli, bir adet Hermes ve Dionysos Çocuğu grubu ile Serapis başı'dır.

* Yrd.Doç.Dr., Kafkas Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Kars-TR. e.posta: sezinsezer1@hotmail.com

¹ Söz konusu eserler için çal, ma izni veren ve Müze'de çal, ma yaptı, ,m süre içerisinde hiçbir yard,m, esirgemeyen Bolu Müzesi Müdürü say.n Mustafa Güne ø çok te ekkür ederim.

Katalog

1 a- Hygieia Heykeliği

Res. 1 a

Müz.Env.Nr. 2

Buluntu Yeri: Bolu ili, Seben ilçesi, Çeltikdere Vadisi'ndeki kaçak kazı sonucunda, 1975

Malzeme: Orta kristalli beyaz mermer

Ölçüler: y. 0,41 m., g. 0,16 m., d. 0,11 m.

Korunma Durumu-Teknik ve İşçilik: Baş ve karnın altından kırılmış olan gövde yapılandırılmıştır. Her iki kolun dirsekten aşağısı, kaidenin sol kenarı ve burnun ucu eksiktir. Baş, gövde ve kaide tek bloktan yontulmuştur.

Bibliyografya: Yayımlanmamıştır.

Bir kaide üzerinde ayakta duran giyimli ve genç bir kadın tasvir edilmiştir. Figür, *khiton*² üzerine *himation* giymiştir. Vücut ağırlığını sabit olan sol bacak taşımaktadır, serbest olan sağ bacak ise dizden hafif bükülerek geriye çekilmiş ve ayak yana yerleştirilmiştir. Boyun kısmında yakası V biçiminde olan *khiton* omuzdan dirseğe doğru düğmelidir ve yarım kolludur. Ön tarafta sağ kol altından gelen *himationun* bir bölümü kalın rulo biçiminde sol kol altına doğru yönlendirilerek vücudu sarmıştır. Bu rulonun altında *himationun* ikinci bir katı üçgen bir önlük biçiminde iki bacağın ortasına doğru sarkmıştır. Sağ bacağın hareketi sonucunda bacak üzerindeki giysi kıvrımları gerilerek bacağın varlığını ortaya çıkarmıştır. İki bacak arasında sağ ayak bileğinden başlayarak sol bacağına doğru yükselen diagonal kıvrımlar oluşmuştur. *Himationun* diğer bir bölümü ise arkada sağ kol altından yükselerek öne alınmış ve önde sol omuzu ve kolu tamamen örtmüştür. Sol kolun dirsek hizasında *himationun* ucu şelale biçiminde zengin kıvrımlar oluşturarak buradan aşağıya sarkıtılmıştır. İnce *khiton* alttan göğüslerin varlığını ortaya çıkarmıştır. *Khitonun* uçları ayakların yarısını örterek kaide başlangıcında sona ermiştir. Ayaklarına başparmak arası bantlı açık sandalet giymiştir. *Khitonun* dikey etek kıvrımları ince ve sıktır. Gövdeye bitişik pozisyonda aşağıya doğru sarkıtılmış olan her iki kol dirsekten bükülerek ileriye uzatılmıştır. Korunmuş olan izlerden, sağ koluna dirsekten başlayarak bileğe doğru bir yılanı doladığı ve sağ eliyle tuttuğu yılanın buradan sol elde tutulmuş olan pateraya³ başı ile yönelmiş ve bu *pateradan* besleniyor olduğu anlaşılmaktadır. Eserin arkası da önu gibi detaylı işlenmiştir. Gövde hafifçe soluna dönüktür.

Gövdeye uygun olarak başı da hafifçe soluna dönük ve aynı yöne hafif eğiktir. Saçlar, alnın ortasında ikiye ayrılmış ve dalgalı bir biçimde yanlardan geriye doğru taranmıştır. Arkada toplanan saçlar bir topuz oluşturmuştur. Boynu ince ve zariftir. Yüzü ovaldir. Burun, aln çizgisini devam ettiren ideal Yunan tarzındadır. Gözler hafif kısıktır. Yanaklar dolgundur. Ağız küçüktür. Kulakların büyük bölümünü örten saçlar yalnızca kulak memelerini açıkta bırakmıştır. Saçlar, alnı üçgen bir biçimde çerçevelemiştir. Saçların ortasına bir saç bandı yerleştirilmiştir. İkonografik özellikleri itibariyle eser, tanrıça Hygieia'yı betimlemiş olmalıdır.

Ostia'dan, Kassel Müzesi'nde yer alan Hygieia heykeli⁴ duruş biçimi, *khiton* ve *himation* düzenlemesinin yanı sıra kıvrım sistemiyle de eserimiz ile benzerdir. Bunun yanı sıra Kassel Hygieiası'nda sağ kol altından gelerek vücudu kesen kalın rulo biçimli kıvrımların daha çok çözülmüş, yüzeye daha çok yayılmış ve kıvrım aralarının da daha fazla açık olması, *himationun* sol omuz başını, *khitonun* ise sol göğsü başlangıç kısmına kadar açıkta bırakmış olması iki eserin farklı olan noktalarıdır. Aralarındaki bu ufak farklılıklara rağmen iki eserin aynı orjinaline dayandıklarında kuşku yoktur.

Eserin; saçlarının alnı üçgen şeklinde çerçevelemesi, başına bir saç bandı yerleştirilmesi, ağzının küçük ve alt dudaklarının kalın olması, gözlerinin hafif kısık oluşu, Praksiteles'in Knidos Aphrodites'i'nin⁵ etkilerini taşıdığını göstermektedir. Bu etki ise eserin orjinalinin M.Ö. 4. yüzyılın son çeyreğine dayandığına işaret etmektedir.

Eser, sahip olduğu stil ve işçilik özellikleri itibariyle M.S. 2. yüzyılın başlarına ait olmalıdır.

² Antik Yunan'da dikdörtgen bir kuma ,n kar ,l,kl, iki kenar,n,n dikilmesiyle oluşmuş olan hem erkeklerin hem de kadınların giydiği bir giysidir. Tekçam, 2011: 116

³ Yuvarlak, kulplu ya da kulpsuz, çoğu kez tunçtan yapılmış bir kap türüdür. Er, 2006: 304

⁴ Bieber, 1915: 29-31, Nr. 48, Taf. XXX; Bieber, 1977: 49, Figs. 173-175; Croissant, 1990: Nr. 40; Sobel, 1990: 29, Taf. 10 b

⁵ Rizzo, 1932: Tav. LXXVIII-LXXX; Alschner, 1956: Taf. 21 a-b; Boardman, 1995: Fig. 26

1 b- Asklepios Heykelciği

Res. 1 b

Müz.Env.Nr. 1

Buluntu Yeri: Bolu ili, Seben ilçesi, Çeltikdere Vadisi'ndeki kaçak kazı sonucunda, 1975

Malzeme: Orta kristalli beyaz mermer

Ölçüler: y. 0,45 m., g. 0,17 m., d. 0,12 m.

Korunma Durumu-Teknik ve İşçilik: Sağ kol, taşıdığı yılanlı asa, kaidenin sol kenarı, sol ayağın parmak uçları eksiktir. Baş ve dizin hemen üzerinden kırılmış olan gövde yapıştırılmıştır. Burnun ucu kırıktır, saç ve sakalda ufak kırıklar vardır. Baş, gövde ve kaide tek bloktan yontulmuştur.

Bibliyografya: Yayınlanmamıştır.

Bir kaide üzerinde ayakta duran giyimli bir erkek tasvir edilmiştir. Gövdesinin sağ üst bölümünü açıkta bırakan ve ayak bileklerine kadar sarkan bir *himation*⁶ giymiştir. Vücut ağırlığını sabit olan sol bacak taşımaktadır, serbest olan sağ bacak ise dizden hafif bükülerek geriye çekilmiş ve ayak yana yerleştirilmiştir. *Himationun* yukarı kenarı rulo biçiminde kıvrımlar oluşturarak toplandıktan sonra orta kısmı sağ kolun dirsek hizasından başlayarak sol kolun dirsek hizasına doğru vücudu yatay olarak kesmiştir. Önde sağ kolun dirsek hizasından gelen kıvrım rulosu sol kol altına sıkıştırılmıştır. Bu kıvrım rulosunun altından *himationun* ikinci katı bir önlük biçiminde sarkmıştır. Önlük biçimli bu kat üzerinde yarım daire biçiminde iç içe geçen birbirine paralel kıvrımlar oluşmuştur. Sağ bacağın hareketi sonucunda bacak üzerindeki giysi kıvrımları gerilerek bacağın varlığını ortaya çıkarmıştır. İki bacak arasında sağ ayak bileğinden başlayarak sol bacağı doğru yükselen diagonal kıvrımlar bulunmaktadır. Arkadan *himationun* kenar kıvrım rulosu kalınca bir kavis oluşturarak sol omuz üzerinden sol kolu arkadan ve önden tamamen örterek öne atılmıştır. Sol omuz üzerindeki dikey kıvrımlar aynı zamanda oldukça sıktır. Sol yan tarafta *himationun* serbest kalan uçları şelale biçimli kıvrımlarla buradan aşağıya sarkıtılmıştır. Tamamen *himationun* altında kalmış olan sol kol dirsekten bükülerek arkaya alınmış ve elin tersiyle sol kalça üzerine yerleştirilmiş, parmaklar avuç içinde sıkılmış biçimdedir. Vücudu hafifçe sağına dönüktür olan figürün arka tarafı da ön yüzü gibi ayrıntılı işlenmiştir. Sağ kolun başlangıç kısmından kolun aşağıya sarkıtılmış olduğu anlaşılmaktadır. Kaide üzerinde ve sağ bacak yanında korunmuş olan izlerden anlaşıldığı kadarıyla aşağıya sarkıtıldığı sağ kolu ile yılanlı sopasına dayanmıştır. Yumuşak bir şekilde işlenmiş olan göğüs ve karın kasları olgun bir erkeğin vücut özelliklerine sahiptir. Sol ayak arkasına bir destek yerleştirilmiştir. Ayaklarına *lingula*⁷ tipinde bir sandalet giymiştir.

Gövdeye uygun olarak baş da hafifçe sağına dönük ve aynı yöne eğiktir. Uzun saçlı, sakallı ve bıyıklıdır. Saç ve sakal kısa, dalgalı bukleler biçimindedir. Saçta ve sakalda *anastole*⁸ meydana gelmiştir. Burun, alın çizgisini devam ettiren ideal Yunan tarzındadır. Gözkapakları kalın ve keskin bir biçimde işlenmiştir. Dudaklar aralıktır. Başına bir saç bandı yerleştirilmiştir. Yüzünde ciddi ve güçlü bir ifade vardır.

İkonografik özellikleri itibariyle eser, tanrı Asklepios'u betimlemiş olmalıdır. Eser, vücudunun duruş biçimi ve giydiği *himationun* şekline göre farklı tiplere ayrılmış olan Asklepios heykelleri⁹ içerisinde "Eleusis tipine"¹⁰ aittir. Tipe adını veren ve Eleusis Müzesi'nde (env.nr.5100) yer alan Asklepios heykelciği¹¹ eserimiz ile büyük ölçüde ortak özellikler taşıyan yalnızca *himationun* üst kenarının önde sağ göğüs üzerinde yükselerek sağ kolun dirsek altına sıkıştırılmış olmasıyla ondan ayrılmaktadır.

⁶ Antik dönemde hem kadın hem de erkekler tarafından giyilen bir giysi türüdür. Ortak kullanılan giysinin kumaş, kalın dokulu ve yünüdür. Tekçam, 2011: 93-94

⁷ Morrow, 1985: 147

⁸ Merkezden çıkarak her iki yanda zıt yönlere doğru yönelen tutamların oluşturduğu saç ve sakal biçimi.

⁹ Asklepios heykellerinin tipolojisi için bkz. Holtzmann, *Asklepios LIMC II,1* 1984: 863-897; *LIMC II,2*, 1984: 631-667

¹⁰ Holtzmann, 1984: Nr. 234-256; Boardman, 1995: 74, Nr. 59; eser ile aynı tipteki diğer örnekler için bkz. Hausmann, 1954/55: 128, Beilage 51, 1-3; Bieber, 1957: 70-72, Figs. 1-4; Bieber, 1970: 55-56, Taf. 46-50; Kranz, 1989: 112-121, Abb. 1-17

¹¹ Holtzmann, 1984: Nr. 234

Eserimiz ile duruş biçimi, *himationun* vücuda sarılışı ve kıvrım sistemi ile aynı orjinalde dayandıklarında kuşku olmayan en yakın örnekler Salamis¹², Roma¹³ ve Baltimore¹⁴ replikleridir. Önde *himationun* vücudu yatay kesen kıvrım rulusunun altından sarkan önlük biçimindeki *himationun* ikinci katı Roma ve Baltimore örneklerinde tam bir üçgen biçimini almış iken Salamis örneğinde ise tıpkı eserimizde olduğu gibi bir üçgenden ziyade daha çok kareye yakındır. Dolayısıyla Salamis repliği eserimiz ile çok daha yakınlık göstermektedir.

Eser, sahip olduğu stil ve işçilik özellikleri itibarıyla M.S. 2. yüzyılın başlarına ait olmalıdır.

1 c- Telesphoros Heykelciği

Res. 1 c

Müz.Env.Nr. 3-4

Buluntu Yeri: Bolu ili, Seben ilçesi, Çeltikdere Vadisi'ndeki kaçak kazı sonucunda, 1975

Malzeme: Orta kristalli beyaz mermer

Ölçüler: y. 0,31 m., g. 0,11 m., d. 0,08 m.

Korunma Durumu-Teknik ve İşçilik: Eser, iki parça halinde korunmuştur. Göğüsler ile diz arası eksiktir. Kaidenin ön kısmı, burun ile çenenin ucu, başlığının ve ayak parmaklarının ucu kırıktır. Baş, gövde ve kaide tek bloktan yontulmuştur.

Bibliyografya: Yayınlanmamıştır.

Bir kaide üzerinde ayakta duran giyimli bir erkek çocuk tasvir edilmiştir. Cepheden betimlenmiş olan figür katı bir vücut duruşuna sahiptir. Ayaklarına kadar uzanan ve tüm vücudu ile birlikte aynı zamanda arkadan başın üzerine çekilerek başını da örten bir manto giymiştir. Boyun kısmındaki V biçimindeki açıklık alttaki ikinci bir giysinin varlığına işaret etmektedir. Bu giysi ayakların arkasında da devam etmiştir. Ayakları çıplaktır. Sol ayağının yanına kaide üzerine bir küre yerleştirilmiştir. Giysi kıvrımları dikey ve kalın yiv biçiminde işlenmiştir. Kollar tamamen giysinin altında kalmıştır. Her iki yanda vücuda bitişik olarak aşağıya sarkıtılmış olan kollar dirsekten bükülerek giysinin altında ileriye uzatılmıştır ve bu iki noktada giysi uçları yukarı doğru kalkmıştır.

Yuvarlak ve etli yüz yapısına sahiptir. Çene dolgundur. Ağız küçük ve kapalıdır. Burun, alın çizgisini devam ettiren ideal Yunan tarzındadır. Saçlar, kısa ve dalgalıdır. Kaşlar keskin hatlıdır. Alın üçgen biçimindedir. Giysisinin bir devamı olarak başını örten kapşon biçimli başörtüsünün ucu kopmuş olmasına rağmen uzun ve sivri olduğu anlaşılmaktadır. İkonografik özellikleri itibarıyla eser, Telesphoros'u betimlemiş olmalıdır.

Korint Tiyatrosu'nda bulunmuş olan Telesphoros heykelciği¹⁵; duruş biçimi, giysisi, kıvrım sisteminin yanı sıra stil ve işçilik özellikleriyle de eserimiz ile benzerdir.

Eser, M.S. 2. yüzyılın başlarına ait olmalıdır.

2- Hygieia

Res. 2 a-c

Müz.Env.Nr. 2989

Buluntu Yeri: ?

Müze'ye Geliş Şekli: Satın alma, 1990

Ölçüler: y. 0,51 m, g. 0,34 m, d. 0,26 m

Malzeme : Orta kristalli beyaz mermer

Korunma Durumu - Teknik ve İşçilik: Eserin belden aşağısı, kalça üst seviyesinden itibaren bacaklar ve ayaklar eksiktir. Giysi yüzeyinde ve sağ el parmaklarında kırıklar vardır. Yüzü iyi korunmuştur. Burun kırıktır. Saçlarında ufak zedelenmeler vardır. Eserin genelinde yüzey sarımsı kahverengi kireçli bir tabaka ile kaplanmıştır. Eser tam olarak bitirilememiştir zira saçlar, her iki el, boyun kenarları ve sol kolun üzerindeki giysi kıvrımı ile boynun sağından sol el bilek üzerine götürülen kalın ve ağır himation kıvrımı da bitmemiş ve kaba bırakılmıştır.

¹² Karageorghis, 1964: 27, Nr. 18, Pl. XXIV; Holtzmann, 1984: Nr. 235

¹³ Holtzmann, 1984: Nr. 236

¹⁴ Holtzmann, 1984: Nr. 238

¹⁵ Sturgeon, 2004: 158-159, Nr. 49, Pl. 52 g; eser ile benzer di er örnekler için bkz. Paribeni, 1959: 88, Nr. 223, Tav. 117; Aurenhammer, 1990: 52, 53, Nr. 30, Taf. 20 c-d

Bibliyografya: Yayınlanmamıştır.

Ayakta duran giyimli ve genç bir kadın tasvir edilmiştir. Figür, *khiton* ve üzerine *himation* giymiştir. *Khiton*, göğsün hemen altından bir kemer ile bağlanmıştır. Ağır ve kalın kumaştan olan *himation* her iki kolu ve omuzu örtmüş yalnızca sol göğsü açıkta bırakmıştır. *Himationun* bir kenarı sağ omuz üzerinden gelerek kalın bir rulo biçiminde sol elin bileği üzerine atılmış ve sol yandan aşağıya sarkıtılmıştır. *Himationun* diğer kenarı ise sol omuz üzerinden aşağıya atılmıştır. *Khitonun* yaka kısmında ve iki göğüs arasında V biçimli kıvrımlar oluşmuştur. *Himation*, karın kısmında iç içe geçen birbirine paralel kıvrımlar meydana getirmiştir. Sol omuz üzerinden dikey kıvrımlar inmiştir. Gövdeye bitişik pozisyonda aşağıya doğru sarkıtılmış olan her iki kol dirsekten bükülerek ileriye doğru uzatılmıştır. Sol elinin içinde tuttuğu yılanın gövdesine ait kalıntılar korunmuştur. Gövde hafifçe kendi soluna dönüktür.

Gövdeye uygun olarak baş da hafifçe soluna dönük ve aynı yöne eğiktir. Alnın ortasında ikiye ayrılmış olan saçlar; kabarık, dalgalı ve hareketli bir biçimde yanlardan geriye doğru taranmıştır. Saçların arkada bir topuz biçiminde toplandığı gösterilmek istenmiş, ancak tam işlenmemiş, arkada bırakılan kaba çıkıntı ense desteğidir. Saçların arasında bırakılmış ince düz alandan başına bir bant yerleştirildiği anlaşılmaktadır ve bu bant büyük ihtimalle metalden olmalıdır. Her iki kulak saçlar tarafından tamamen örtülmüştür yalnızca kulak önlerine yerleştirilmiş olan birer saç buklesi görünmektedir. Saçlar, alnı üçgen biçiminde çerçevelemiştir. Alnı dardır. Gözpunarları belirtilmiştir. Yanakları dolgunudur. Ağız küçüktür. Oval ve geniş olan yüz alından çeneye doğru daralmaktadır. Burun, alnı çizgisini devam ettiren ideal Yunan tarzındadır. Alt dudak ile çene arasındaki çukurluk belirtilmiştir. Bu özellikleriyle eser idealize edilmiştir ve Klasik Dönem kadın betimlemelerini anımsatmaktadır. Eserde; saçların alnı üçgen şeklinde çerçevelemesi ve saçların arasına bir bandın yerleştirilmesi, gözlerin hafif kısık oluşu eserin Praksiteles'in Knidos Aphrodites'inin¹⁶ etkilerini taşıdığını göstermektedir. Bu etkiyi göz önünde bulundurduğumuzda eserin orjinalinin M.Ö. 4.yüzyıl'ın son çeyreğine ait olduğu anlaşılmaktadır.

Bu tipin, Hygieia'nın yanı sıra Mousa'lar¹⁷ için de kullanıldığı bilinmektedir. Ancak repliklerinden ilk eserin hangi tanrıça için yaratıldığını tespit etmek mümkün değildir. Bu repliklerin aynı orjinaline dayandıklarında kuşku yoktur.

Eserimiz; sağ elinin avuç içinde tuttuğu yılanın gövdesine ait bir parçanın korunmuş olması, duruş biçiminin yanı sıra *khiton* ve *himationun* vücudu sarmasıyla da tanrıça Hygieia'yı betimlemiş olmalıdır.

Duruşu ve giysi biçimi ile farklı tiplere ayrılmış olan Hygieia heykelleri içerisinde eserimiz Münih tipine¹⁸ girmektedir. Tip adını, Roma'da bulunmuş olan ve Münih Glyptothek'de (env.nr. 310) yer alan Hygieia heykelinden¹⁹ almıştır. Münih repliği ile birlikte, Paris Louvre Müzesi'nde (env.nr. MA 260) yer alan Hygieia heykeli²⁰ ve Viyana Kunsthistorische Müzesi'nde (env.nr. I 718) yer alan Hygieia heykeli²¹ duruş biçimleri, giysi düzenlemeleri, her iki kollarının dirsekten bükülerek öne doğru uzatılması ve sağ ellerinde yılan taşınmalarıyla eserimiz ile ortak özelliklere sahiptirler.

Eser, stili ve işçiliği itibarıyla Hadrian dönemine ait olmalıdır.

3- Hygieia Torsosu

Müz.Env.Nr. 2253

Buluntu Yeri: ?

Müze'ye Geliş Şekli: Satın Alma, 1987

Res. 3 a-c

¹⁶ Rizzo, 1932: Tav. LXXVIII-LXXX; Alschner, 1956: Taf. 21 a-b; Boardman, 1995: Fig. 26

¹⁷ bkz. Lancha-Faedo, 1994: Taf. 725, Nr. 300 c; Taf. 726, Nr. 307 a; Schneider, 1999: 102-106, Taf. 29 b, 30, 31 b-c, 32

¹⁸ Croissant, 1990: Nr. 195-206; bu tipteki diğer örnekler için bkz. Hausmann, 1954/55: Beilage 52,2-3; 53,1; Linfert, 1976: Abb. 398; Luca, 1991: Taf. 39-41; Filges, 1999: Taf. 38,2; 39,4

¹⁹ Croissant, 1990: Nr. 195

²⁰ Croissant, 1990: Nr. 198

²¹ Bieber, 1977: 170, Figs. 760; Croissant, 1990: Nr. 199

Ölçüler: y. 0,76 m, g. 0,37 m, d. 0,21 m

Malzeme: Orta kristalli beyaz mermer

Korunma Durumu - Teknik ve İşçilik: Boyun ile diz arası korunmuştur. Baş ve her iki kolun dirsekten aşağısı ve ayaklar eksiktir. Sol kolun ucunda yer alan kenet deliği sol elin ayrı olarak işlendiğini göstermektedir. Omuzlar arasındaki yuva, başın buraya yerleştirilmek üzere ayrı olarak yontulduğuna işaret etmektedir.

Bibliyografya: Yayınlanmamıştır.

Ayakta duran giyimli bir kadın tasvir edilmiştir. Figür, kolsuz *khiton* ve onun üzerine *himation* giymiştir. *Himationun* bir kısmı önde göğüslerin hemen altından kalın bir rulo biçiminde gövdeyi sarmış ve sol kol üzerinden atılarak buradan uçları zik zak kıvrımlar oluşturacak biçimde aşağıya sarkıtılmıştır. Kalın rulonun hemen altında ise sol kola doğru V biçimli ve kabarık iki büyük kıvrım oluşmuştur. *Himationun* diğer kısmı ise sol omuz üzerinden başlayarak gövdenin sol tarafından aşağıya indirilmiştir. Boyun kısmında ve iki göğüs arasında iç içe geçen ve birbirine paralel V biçiminde kıvrımlar oluşmuştur. Vücut ağırlığını sabit olan sağ bacak taşımakta olup serbest olan sol bacak ise dizden bükülerek geriye çekilmiştir. Sol bacağın hareketi sonucunda bacak üzerindeki giysi kıvrımları gerilerek bacağın varlığını ortaya çıkarmıştır, sol diz kapağından sağ bacağın üzerine doğru diagonal kıvrımlar oluşmuştur. Gövde hafifçe soluna dönüktür. Gövdeye bitişik pozisyonda aşağıya doğru sarkıtılmış olan her iki kol dirsekten bükülerek ileriye uzatılmıştır.

Eserimizde, sağ kola dolanmış olan yılanın kuyruğu yan tarafta sağ baktan aşağıya sarkmıştır. Sağ omuza doğru çıkan yılanın üst bölümü boynun arkasından dolanarak sol omuzdan aşağıya sarkıtılmış ve burada büyük olasılıkla figürün sol elinde tuttuğu *pateraya* yılan başını uzatmış olmalıdır. Ayrıca vücut hareketinden dolayı baş da soluna dönük olmakla beraber omuzlarda ve arkada saç kalıntısı bulunmadığından saçlarının arkada toplandığı anlaşılmaktadır.

Duruş biçimi, *khiton* ve *himation* düzenlemesinin yanı sıra gövde üzerinde ve koldaki yılan figürüne ait korunmuş parçalar da göz önüne alındığında eser, tanrıça Hygieia'yı betimlemiş olmalıdır. Duruş motifi ve giysi biçimi ile farklı tiplere ayrılmış olan Hygieia heykelleri içerisinde eserimiz Broadlands tipine²² dahildir. Tip, adını Broadlands Koleksiyonu'nda yer alan Hygieia heykelinden²³ almıştır.

Broadlands repliği ile birlikte Malibu Getty Müzesi'nde (env.nr.71.AA.280) yer alan Hygieia heykeli²⁴ ve Roma Capitoline Müzesi'nde (env.nr.1845) yer alan Hygieia heykeli²⁵; duruş biçimleriyle, giysi düzenlemeleriyle, sağ kollarına dolanmış olan yılanla ve vücutlarının hafifçe soluna dönük olmasıyla eserimiz ile ortak özelliklere sahiptirler.

Broadlands, Malibu ve Roma repliklerinde *khitonun* yarım kollu olması, sol bacağın taşıyıcı olması ve önde vücudu kesen kalın rulo biçimli *himation* kıvrımının belin biraz aşağısında başlaması eserimizden farklı olan noktalardır. Rhodos'dan, Rhodos Arkeoloji Müzesi'nde yer alan Hygieia heykeli²⁶; önde vücudu kesen kalın rulo biçimli *himation* kıvrımının kalça hizasında başlamasının dışında kolsuz *khiton* giymesi ve diğer özellikleriyle eserimiz ile ortaktır.

Tüm bu ufak farklılıklara rağmen eserimiz ile bu repliklerin aynı orjinaline dayandıklarında kuşku yoktur.

Eser, sahip olduğu stil ve işçilik itibarıyla M.S. 2. yüzyıl ortalarına ait olmalıdır.

4- Hermes ve Dionysos Çocuğu

Res. 4

Müz.Env.Nr. 198

Buluntu Yeri: ?

Müze'ye Geliş Şekli: Satın alma, 1978

Malzeme: Orta kristalli beyaz mermer

²² Croissant, 1990: Nr. 63-108; Leventi, 2003: 170-172, Pl. 82-84; Hausmann, 1960: Abb.44

²³ Croissant, 1990: Nr. 63

²⁴ Vermeule-Neuerburg, 1973: 23, Nr. 46; Croissant, 1990: Nr. 64; Leventi, 2003: Nr. St 47, Pl.84

²⁵ Sobel, 1990: 29-30, Taf. 11 a-b; Croissant, 1990: Nr. 66; Leventi, 2003: Nr. St 45, Pl. 82

²⁶ Sobel, 1990: 29-30, Taf. 11 b; Leventi, 2003: 172, Pl. 86, Nr. St 54

Ölçüler: y. 0,19 m., g. 0,12 m., d. 0,07 m.

Korunma Durumu- Teknik ve İşçilik: Baş, kaidenin ön kısmı ve her iki kol eksiktir. Figür kaide ile birlikte tek bloktan yontulmuştur. Eser tam olarak bitirilememiştir. Özellikle çocuğa ve desteğe kabaca bir şekil verilmiş, ayrıntılar işlenmemiştir.

Bibliyografya: Yayınlanmamıştır.

Dikdörtgen bir kaide üzerinde ayakta duran Hermes tamamen çıplak olarak tasvir edilmiştir. Vücut ağırlığını sabit olan sol bacak taşımaktadır serbest olan sağ bacak ise dizden bükülerek öne doğru uzatılmıştır. Korunmuş olan kısmından sağ kolun aşağıya doğru sarkıtılmış olduğu anlaşılmaktadır. Sağ kalçasının yanındaki iz olasılıkla kolu gövdeye bağlayan desteğe aittir. Vücut, sol tarafında yer alan ağaç kütüğünden bir desteğe dayanmıştır. Kütüğün üzerine Hermes'in *khlamys*'i²⁷ atılmıştır ve *khlamys*'in uçları kaidenin üzerine kadar sarkmıştır. Hermes, kütüğün üzerine dayayarak destek aldığı ve dirsekten bükerek kavradığı sol kolu ile Dionysos çocuğunu taşımaktadır. Oturmuş durumda tasvir edilmiş ve tamamen çıplak olan bebek Dionysos, sol kolunu Hermes'in sol göğsüne doğru yönlendirmiştir. Çocuk profilden işlenmiştir.

Eser; Klasik dönemin ünlü heykeltıraşı Praksiteles'in, "Hermes ve Dionysos çocuğu"²⁸ adlı eserinin küçük bir kopyesidir. Eserde; Hermes, çocuk Dionysos'u Nympheler'e götürürken betimlenmiştir. Eserin orijinalinde; yolculuk sırasında yorulan Hermes, sol dirseğiyle bir ağaç gövdesine dayanarak dinlenirken gösterilmiştir. Sol kolunda çocuk Dionysos'u taşımaktadır, sağ elinde tuttuğu üzüm salkımına doğru çocuk Dionysos uzanmış durumda tasvir edilmiştir.

Eserimizin; sol omuzuna *khlamys* atılması, sol bacağının vücut ağırlığını taşıması ve sağ kolunun aşağıya doğru sarkıtılmış olması orijinal eserden ayrılan noktalarıdır. Sanatçı, orijinal eserdeki vücudun "S" hareketini esere tam olarak yansıtamamış ve serbest olan sağ bacağın öne uzatılması da acemice işlenmiştir. Bu durum eserin küçük boyutlu olmasıyla da açıklanabilir.

Minturnes'den, Naples Müzesi'nde (env.nr.15.57.47) yer alan Dionysos çocuğunu taşıyan Hermes heykeli²⁹; vücut ağırlığını sağ bacağın taşıması, desteğin sağ bacağının yanında yer alması ve sol omzunda *khlamys*'in olmamasıyla eserimizden ayrılırken sağ kolunun aşağıya sarkıtılması ile benzerdir. Eserimiz de Minturnes örneğinde olduğu gibi sağ elinde *kerykeion*³⁰ taşıyor olmalıdır.

Eserin tam olarak bitirilmemiş olması sebebiyle bir tarihlendirme önerisinde bulunulamamaktadır.

5- Serapis Başı

Müz.Env.Nr. 2584

Buluntu Yeri: ?

Müze'ye Geliş Şekli: Satın alma, 1988

Malzeme: Orta kristalli beyaz mermer

Ölçüler: y. 0,10 m., g. 0,08 m., d. 0,06 m.

Korunma Durumu-Teknik ve İşçilik: Baş, boynun altından kırılmıştır. Modius'un tepesi eksiktir. Saçın sağ tarafında ve sakalın solunda ufak kırıklar vardır. Saçın, sakalın, gözpınarlarının, burun deliklerinin ve ağız açıklığının işlenişinde matkap kullanılmıştır.

Bibliyografya: Yayınlanmamıştır.

Res. 5

Baş, yaşlı bir erkeği tasvir etmektedir. Uzun saçlı, sakallı ve bıyıklıdır. Bıyığı, sakal ile birleşmiştir. Kısa bukleler biçimindeki saçlar, alnın ortasında yükselerek ikiye ayrılmış ve böylece alın üzerinde *anastole* oluşmuştur. Aynı şekilde uzun sakalda da *anastole* görülmektedir. En öndeki iki saç buklelerinin uçları hafifçe alın üzerine düşürülmüştür. Alın dardır. Gözkapakları etli ve kalındır. Burun, alın çizgisini devam ettiren ideal Yunan tarzındadır. Gözpınarları belirtilmiştir. Alt dudak kalındır ve ağız aralıktır. Saç ve sakalın matkap ile

²⁷ Antik Yunan'da genellikle yüksek rütbeli askerler ve epheblerin giydi i yünden k,sa pelerin ya da mantodur. Dörtgen bir kuma olan *khlamys* uzunlu una ikiye katlanarak omuzlar üzerine atılır ve sa omuzda bir i ne ile tutturulurdu. Er, 2006: 210

²⁸ Rizzo, 1932: Tav. XII-XIII; Siebert, 1990: Nr. 394; Boardman, 1995: 53, Fig. 25; Ridgway, 1997: Pl. 64-65

²⁹ Siebert, 1990: Nr. 395; Ridgway, 1997: Pl.63

³⁰ Yunan mitolojisinde haberci tanrı, Hermes'in atribüsü olan esas.. Tekçam, 2011: 115

oluşturulmuş uçları boncuk biçiminde sonlandırılmıştır. Enseye kadar inen uzun saçlarını bir bant çevirmişdir. Başının üzerine bir *modius*³¹ yerleştirilmiştir.

Serapis³², Hellenistik dönem ile birlikte Yunan dünyasına giren yeni bir tanrıdır. Genç Bryaxis, II. Ptolemaios için (M.Ö. 285-247-6) Mısırlı Osiris ve Yunanlı Hades'in bir kombinasyonu sonucunda Serapis'in heykelini yaratmıştır³³. Diğer bir görüşte ise Serapis; Memphisli Osiris ve Apis Boğası'nın (Osor-Apis) Hellenleştirilmiş bir karışımı idi³⁴. Eserin orijinalinde; Serapis'in yüzü güçlü ve ciddidir. Uzun ve alın üzerine düşürülmüş olan kalın kıvrıkcık saç bukleleri melankolik gözleri gölgede bırakmıştır. Kulakların üzerine düşürülen saçlar yanlarda gösterişli sakal ile birleşmiştir. Başına bir *modius* giymiş olarak tasvir edilmiştir.

Daha sonra üretilen çok sayıdaki kopya olasılıkla ölçüler ve malzeme sebebiyle aslına tam benzer olarak yapılmasalar da orijinal eser hakkında belli bir fikir vermektedirler. Kopyalarının çoğunluğunda dört saç lülesi figürün alınına düşürülmüştür³⁵. Bunun yanı sıra Zeus'u³⁶ andıran biçimde saç ve sakalda *anastole* oluşturmuş olan kopyaları da vardır³⁷.

Eserimizin, orijinali Hellenistik dönemde ortaya çıkan ve Genç Bryaxis'in yarattığı Serapis heykeline dayanmaktadır. Eser; uzun saçlı, sakallı ve bıyıklı oluşu, alt dudakın kalın, ağzın aralıklı olması ve güçlü yüz ifadesi ile orijinal eser ile ortak özellikler taşımaktadır ondan farklı olan tarafı ise Zeus'u örnek alarak saç ve sakalında *anastole* olmasıdır. Bunun yanı sıra aralıklı ağzı, uzun ve kalın bukleli saç ve sakalı, derine yerleştirilmiş gözleri, kabarık kaş kasları eserin Hellenistik dönemin barok stiline³⁸ etkisinde yapılmış olduğunu göstermektedir.

Eser, özellikle saç ve sakalın işlenişinde matkabın kullanılmasıyla M.S. 2. yüzyıla ait olmalıdır.

Genel Değerlendirme

Çalışma kapsamında incelediğimiz eserlerin sahip oldukları teknik ve işçilik özelliklerine bakıldığında; 1 a-c nolu eserlerde baş, gövde ve kaide tek bloktan yontulmuştur. 3 nolu eserde baş ve eller gövdeye eklenmek üzere ayrı olarak işlenmiştir. 2,4 nolu eserler tam olarak bitirilememiştir. Bu durum zaman azlığı veya ücret ödeyememe koşulları ile açıklanabilir. Bu iki eser, tamamlanmamış olmalarıyla ait oldukları yerleşim yerindeki yerel bir atölyenin varlığına işaret etmektedirler. Eserlerin (nr. 1-3,5) arka yüzleri de ön yüzleri gibi özenle işlenmiştir.

Buluntu yeri bilinmeyen ve satın alma yoluyla müzeye kazandırılmış olan dört adet eserden; 2 ve 3 nolu eserler; Münih ve Broadlands olarak nitelendirilen Hygieia'nın iki farklı tipini temsil etmektedir. 4 nolu eser; Klasik Dönemin ünlü heykeltıraşı Praksiteles'in, "Hermes ve Dionysos Çocuğu" adlı eserinin bir kopyesidir. 1 a ve 2 nolu eserler yine Praksiteles'in sanat akımının etkisinde yapılmışlardır. 5 nr. 1ı eser ise orijinali Hellenistik dönemde ortaya çıkan ve Genç Bryaxis'in yarattığı Serapis heykeline dayanan Serapis başıdır. Bu eser aynı zamanda Hellenistik dönem sanatı içerisinde yer alan barok stili³⁹ yansıtmaktadır.

İncelenen eserlerden yalnızca üç tanesinin buluntu yeri bilinmektedir. Bu üç eser; Hygieia (nr.1a), Asklepios (nr.1b) ve Telesphoros (nr.1c) heykelciğidir. Hygieia, Asklepios ve Telesphoros, üçlü olarak oldukça sık tasvir edilmişlerdir. Çoğunlukla Hygieia başta, Asklepios ortada ve Telesphoros ise en sonda yer almaktadır⁴⁰. Bunlar (nr.1a-c); sahip oldukları stil ve işçilik özellikleri itibarıyla aynı döneme aittirler ve aynı atölyenin ürünüdürler. Bunun yanı sıra

³¹ Tah,lar için bir ölçü birimidir ve ayn, zamanda yer alt, dünyas,n,n bir sembolüdür. bkz. Bieber, 1981: 84

³² Serapis'in standart ikonografisi; ba ,nda bir kalathos ya da modius, al,n üzerinde dikey saç bukleleri, uzun sakal ve saç, khiton üzerine sol omzuna at,lm, olan himation giymesi ve yan,nda kerberos ile birlikte bir tahtta oturmu olmas,d,r. Milleker,1985: 121

³³ Richter, 1950: 283; Bieber, 1981: 83-84, Figs. 296-297; Pollitt, 1986: 279-280, Fig. 296; Ridgway, 1990: 95-96, Pl. 57

³⁴ Smith, 2002: 67-68, Res. 81-82

³⁵ Lippold, 1936: 135-137, Nr. 549, Taf. 36; Richter, 1954: 90, Nr. 165, Pl. CXVIII, a-c; Paribeni, 1959: Nr. 478-479, Tav. 208; Budde- Nicholls, 1964: 32-33, Pl. 18; Bordenache, 1969: Nr. 165-166, Tav. LXXI-LXXII; Marcadé, 1969: Nr. A 1990, Pl. LVIII; Bieber, 1981: Fig. 388; Milleker,1985: Pl. 24,1; 25, b-e; 26-27; Aurenhammer, 1990: 99, Nr. 80; Özgan, 1995: 140-142, Nr. TR 75, Taf. 36,4

³⁶ Lippold, 1936: 110-113, Nr. 539, Taf. 36; Hanfmann-Ramage, 1978: 106, Nr. 107, Figs. 231-232; Bieber, 1981: Figs. 771-776; Ridgway, 1990: Pl. 57; Aurenhammer, 1990: 23-24, Nr. 1; Boardman, 1995: 72, Nr. 60; Smith, 2002: 66, Res. 64

³⁷ Bordenache, 1969: Nr. 168, Tav. LXXIII; Milleker,1985: Pl. 28-29

³⁸ Bieber, 1981: 106-122; Pollitt, 1986: 111-126

³⁹ Bieber, 1981: 106-122; Pollitt, 1986: 111-126

⁴⁰ bkz. Bordenache, 1969: 18-19, Nr. 10, Tav. VI; Holtzmann, 1984: Nr. 121,152; Filges, 1999: 405, Taf. 39,4

boyutları ve mitolojik bütünlükleri göz önüne alındığında aynı yapıda ve yan yana sergilenmiş olmalıdırlar⁴¹. Bu üç eserin bulunduğu Çeltikdere Vadisi'nde düzenli ve sistemli kazılar yapılmadığından bu yer ile ilgili elimizde bilgi bulunmamaktadır. Ancak özellikle bu bölgedeki kaplıca yıkıntıları dikkat çekmektedir. Asklepios'un şifalı sular üzerindeki hakimiyeti ve bu şifalı sularla tedavisi de göz önüne alındığında bu yıkıntılar burada bir Asklepios Tapınağı olabileceğini akla getirmektedir. Eserlerin boyutları göz önüne alındığında bunların Asklepios Tapınağı için üretilmiş adak heykelcikleri oldukları düşünülebilir. Bu bölgede ileride yapılacak olan çalışmalar bu konuya şüphesiz bir açıklık getirecektir.

KAYNAKÇA

- ALSCHER, L. (1956). *Griechische Plastik. Nachklassik und Vorhellenismus*. Band III. Berlin.
- AURENHAMMER, M. (1990). *Die Skulpturen von Ephesos: Bildwerke aus Stein Idealplastik I*, FiE X / 1, ÖAW, Wien.
- BORDENACHE, G. (1969). *Sculture Greche e Romane del Museo Nazionale di Antichita di Bucarest I*. Bucarest.
- BOARDMAN, J. (1995). *Greek Sculpture, The Late Classical Period*. London.
- BİEBER, M. (1957). "A Bronze Statuette in Cincinnati and its Place in the History of the Asklepios Types" *Proceedings of the American Philosophical Society*, 101, No: 1, 70-92.
- BİEBER, M. (1915). *Die Antiken Skulpturen und Bronzen des Königl. Museum Fridericianum in Cassel*. Marburg.
- BİEBER, M. (1970). Bronzenstatuette des Asklepios in Cincinnati" *Antike Plastik*, 55-56.
- BİEBER, M. (1977). *Ancient Copies Contributions to the History of Greek and Roman Art*. New York.
- BİEBER, M. (1981). *The Sculpture of the Hellenistic Age*. New York.
- BUDDE, L.- Nicholls, R. (1964). *A Catalogue of the Greek and Roman Sculpture in the Fitzwilliam Museum Cambridge*. Cambridge.
- CROÏSSANT, F. (1990). "Hygieia" *LIMC II,1*: 554-572; *LIMC II,2*: 381-395.
- ER, Y. (2006). *Klasik Arkeoloji Sözlüğü*. İstanbul.
- FILGES, A. (1999). Marmorstatuetten aus Kleinasien. Zu Ikonographie, Funktion und Produktion Antoninischer, Severischer und Späterer Idealplastik" *Istanbuler Mitteilungen*, 49, 377-430.
- HANFMANN, G.M.A.-N.H.Ramage, N.H. (1975). *Sculpture from Sardis: The Finds through 1975, SardisRep 2*, Massachusetts: Harvard U. Pres.
- HOLTZMANN, B. (1984). "Asklepios" *LIMC II,1*: 863-897; *LIMC II,2*: 631-667.
- HAUSMANN, U. (1954/55). "ΟΙΝΟΦΟΡΟΙ" *Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts, Athenische Abteilung*, 69/70, 125-144.
- HAUSMANN, U. (1960). *Griechische Weihreliefs*. Berlin.
- KRANZ, P. (1989). "Die Asklepiosstatue im Schlosspark von Klein-Glienicke. Ein Neuer Typus und sein Kulturgeschichtlicher Hintergrund" *Jahrbuch des Deutschen Archäologischen Instituts*, 104, 107-155.
- KARAGEORGHIS, V. (1964). *Sculptures from Salamis I*. Nicosia- Cyprus: Nicosia Printing Works.
- LANCHA, J.-Faedo, L. (1994). "Mousa, Mousai / Musae" *LIMC VII,2* (1994), Nr. 300 c; 307 a
- LEVENTİ, I. (2003). *Hygieia in Classical Greek Art*. Athen.
- LINFERT, A. (1976). *Kunstzentren Hellenistischer Zeit: Studien an weiblichen Gewandfiguren*. Wiesbaden: Steiner.
- LİPPOLD, G. (1936). *Die Skulpturen des Vaticanischen Museums*. Band III. Berlin und Leipzig.
- LUCA, G.D. (1991). "Zur Hygieia in Pergamon" *Istanbuler Mitteilungen*, 41, 325-362.
- MARCADÉ, J. (1969). *Au Musée de Délos: Etude sur la sculpture hellénistique en ronde bosse découverte dans l'île*, BEFAR 215. Paris: E de Boccard.
- MİLLEKER, E.J. (1985). "Three Heads of Sarapis from Corinth" *Hesperia*, Vol.54, No.2, 121-135.
- MORROW, K.D. (1985). *Greek Footwear and the Dating of Sculpture*. Wisconsin.
- ÖZGAN, R. (1995). Die Griechischen und Römischen Skulpturen aus Tralleis, Asia Minor Studien 15. Bonn: Habelt.
- PARİBENİ, E. (1959). *Catalogo delle Sculture di Cirene: Statue e rilievi di carattere religioso, Monografie di Archeologia Libica-V*. Roma.
- POLLİTT, J.J. (1986). *Art in the Hellenistic Age*. Cambridge: C.U. Press.
- RICHTER, G.M.A. (1950). *The Sculpture and Sculptors of the Greeks*. London.
- RICHTER, G.M.A. (1954). *Catalogue of Greek Sculptures in the Metropolitan Museum of Art*. Oxford: Clarendon Press.
- RİDGWAY, B.S. (1997). *Fourth-Century Styles in Greek Sculpture*. Wisconsin.
- RİDGWAY, B.S. (1990). *Hellenistic Sculpture I: The Styles of ca. 331-200 B.C*. Bristol: Bristol Classical Press.
- RİZZO, G.E. (1932). *Prassitele*. Roma.
- SOBEL, H. (1990). *Hygieia, Die Göttin der Gesundheit*. Darmstadt.
- STURGEON, M.C. (2004). *Sculpture the Assemblage from the Theater. Corinth. Vol. IX, Part, III*. Princeton, New Jersey.
- SCHNEİDER, C. (1999). *Die Musengruppe von Milet, Milesische Forschungen Band I*. Mainz am Rhein.
- SİEBERT, G. (1990). "Hermes" *LIMC V,1*: 285-387; *LIMC V,2*: 199-283.
- SMİTH, R.R.R. (2002). (Çevr.A.Y.Yıldırım) *Hellenistik Heykel*. İstanbul.
- TEKÇAM, T. (2011). *Arkeoloji Sözlüğü*. İstanbul.
- VERMEULE, C.-Neuerburg, N. (1973). *Catalogue of the ancient Art in the J.Paul Getty Museum. The Larger Statuary, Wall Paintings and Mosaics*. Malibu.

⁴¹ bkz. Res. 1

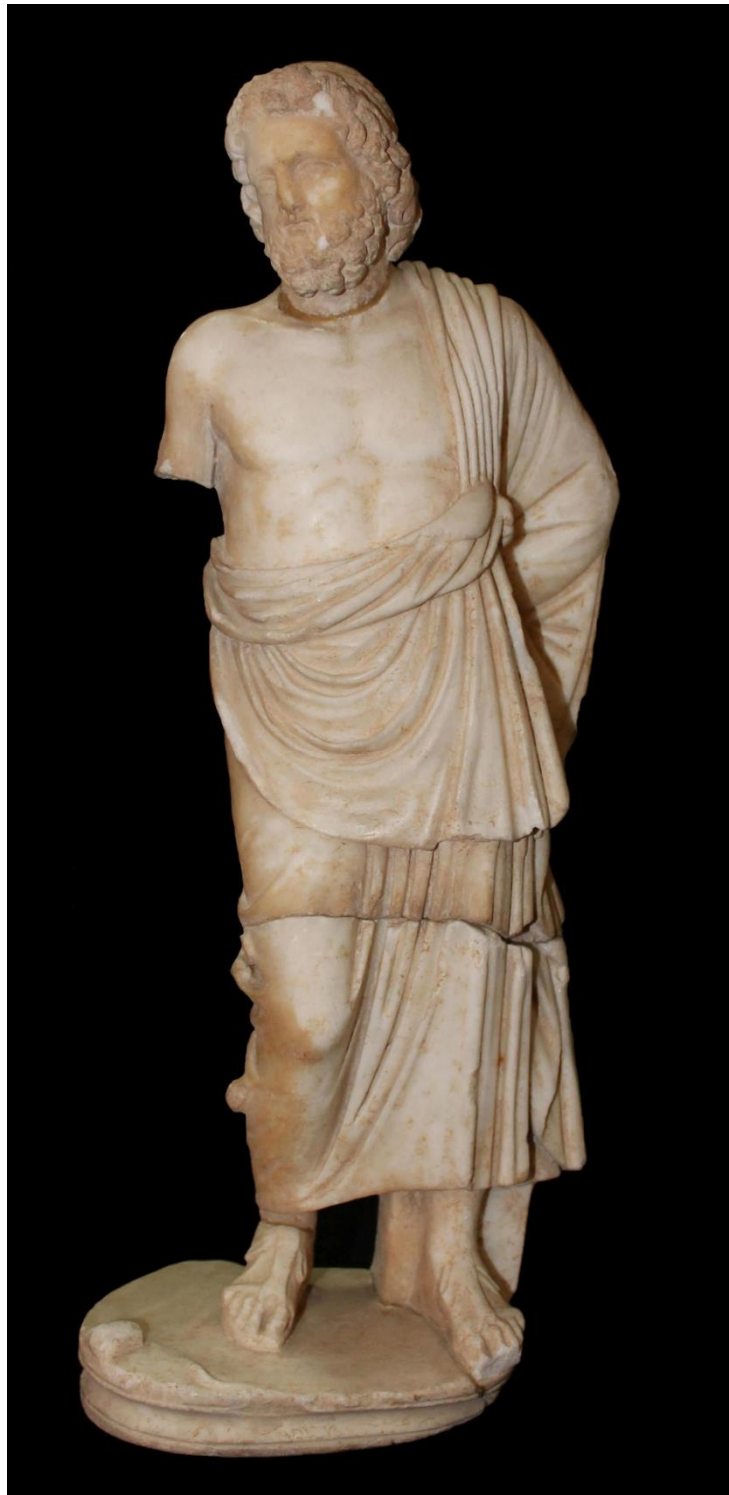
EKLER

Res. 1: Hygieia, Asklepios ve Telesphoros

Res. 1 a: Hygieia

Res. 1 b: Asklepios

Res. 1 c: Telesphoros

Res. 2 a: Hygieia

Res. 2 b: Hygieia

Res. 2 c: Hygieia

Res. 3 a: Hygieia

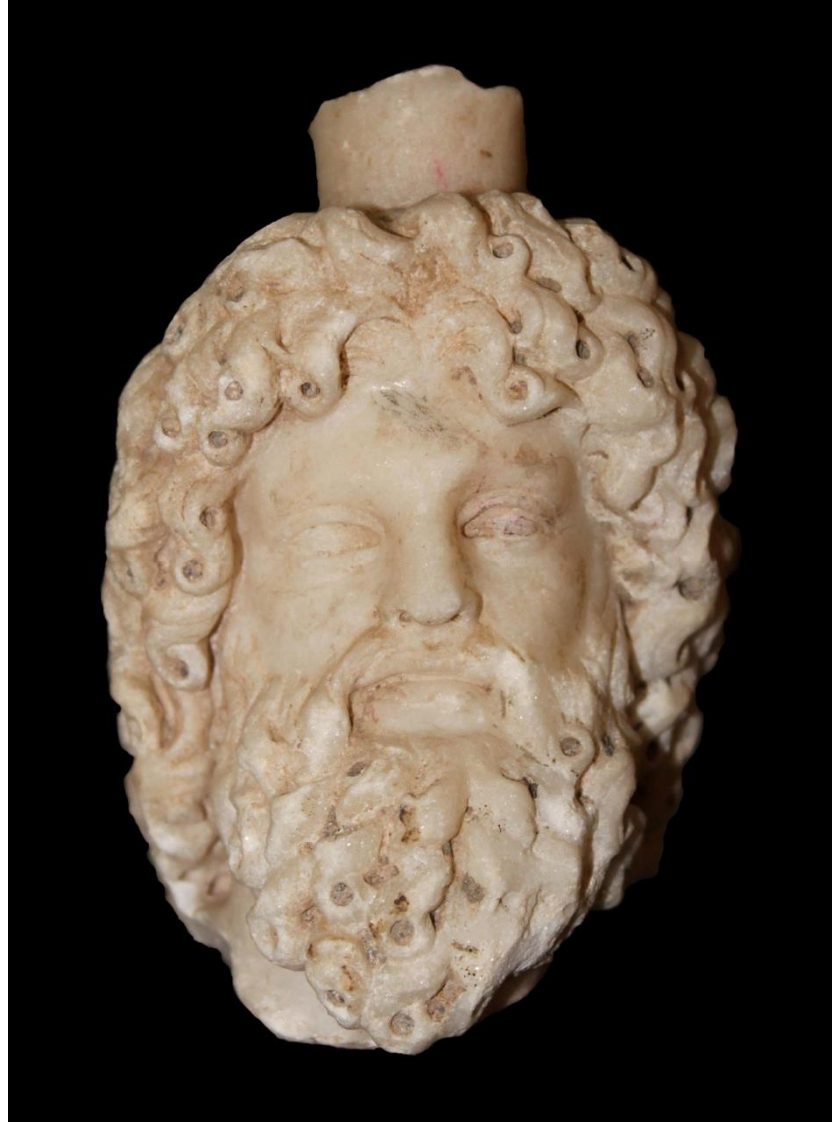
Res. 3 b: Hygieia

Res. 3 c: Hygieia

Res. 4: Hermes ve Dionysos ocu u

Res. 5: Serapis